

*Piotr Dobosz**

**Niepublikowane aspekty życia
oraz działalności naukowej
i literackiej Profesora Szczęsnego
Wilhelma Wachholza – pseudonim
„Tomasz Strażyc” (1897–1957) we
wspomnieniach Profesora Janusza
Homplewicza (1931–2006)**

1. Wprowadzenie do rozważań

149

Prof. zw. dr hab. Małgorzata Stahl jest postacią, która w pełni zasługuje na nazwanie Jej Wybitną Przedstawicielką Polskiej Nauki – szeroko rozumianego – Prawa Administracyjnego. Jej dorobek naukowy jest imponujący i obejmuje zarówno część ogólną prawa administracyjnego, jak i części szczegółowe tej gałęzi prawa, prawo samorządu terytorialnego, postępowanie administracyjne i sądowo-administracyjne. Prof. Małgorzata Stahl wykazuje także zainteresowania historiografią polskiej nauki prawa administracyjnego. Droga Jubilatka – z racji Jej wszechstronnych zainteresowań – jest także kobietą najwyższej kultury i wartości we wszystkich sposobach rozumienia każdego z tych pojęć.

Zastanawiając się nad zagadnieniem naukowym, które chciałbym ofiarować Czcigodnej Jubilatce, a które spełniałoby wymóg oryginalności i swoistej „innovacyjności”, sięgnę do zagadnień z zakresu historii nauki prawa administracyjnego i historii teorii etyki. Z okazji Jubileuszu Prof. zw. dr hab. Małgorzaty Stahl i dla uczczenia Jej dorobku naukowego przywołać pragnę nieznaną kartę z dziejów postaci polskiej nauki prawa administracyjnego. Sięgam zatem do zagadnień nieopracowanych naukowo i dotyczących przedstawicieli nauki, którzy – podobnie jak zacna

* Dr hab., Uniwersytet Jagielloński, Wydział Prawa i Administracji.

Jubilatka – z jednej strony zajmowali się prawem administracyjnym, a z drugiej reprezentowali wszystkie te najwyższe wartości, które uosabia także Prof. zw. dr hab. Małgorzata Stahl, będąc – dla piszącego te słowa – trudnym do doścignięcia wzorem rzetelnego naukowca i zarazem przyjaznym innym członkom świata nauki.

Poniższe opracowanie zmierza do przybliżenia nieopisanych dotychczas losów Prof. dr hab. Szczęsnego Wilhelma Wachholza, a także jego ucznia Prof. zw. dr hab. Janusza Homplewicza.

2. Wilhelm Wachholz – Szczęsny Wilhelm Wachholz – Szczęsny Wachholz – Tomasz Strażyc

2.1. Uwagi wstępne

Wilhelm Maria Feliks Wachholz, syn Leona Wachholza, wybitnego profesora medycyny sądowej UJ, ur. w dniu 4 maja 1897 r. w Krakowie, zm. 25 sierpnia 1957 r. w tymże mieście, związany był z Krakowem i Uniwersytetem Jagiellońskim, w którym studiował, a następnie przechodząc wszystkie szczeble kariery naukowej, kierował Katedrą Nauki Administracji i Prawa Administracyjnego². Nie jest celem tego artykułu opisywanie szczegółów życia i działalności naukowej Profesora Szczęsnego Wachholza, które zostały już zaprezentowane w dotychczas opublikowanych opracowaniach naukowych. Zamierzeniem autorskim jest wypełnienie niewątpliwej luki biograficznej odnoszącej się do życia i aktywności naukowej Profesora Szczęsnego Wachholza, wybitnego przedstawiciela prawa administracyjnego (zwłaszcza ustrojowego), prawa samorządu terytorialnego, prawa urzędniczego, a także prawa konstytucyjnego³ oraz autora niezwykle cenionej monografii z zakresu historii państwa i prawa polskiego (*Rzeczpospolita Krakowska. Okres od 1815 do 1830 r.*, Warszawa 1957).

² Zob.: K. Pol, *Wilhelm Szczęsny Wachholz (1897–1957). Z dziejów nauki prawa administracyjnego i nauki o samorządzie terytorialnym*, Sam. Teryt. 2005/10, s. 75–80; P. M. Żukowski, *Wachholz Wilhelm Maria Feliks (Szczęsny Wilhelm)* [Biogram], [w:] P. M. Żukowski, *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 2, 1780–2012, D. Malec (red.), Kraków 2014, s. 555–557.

³ P. Sarnecki, *Szczęsny Wilhelm Wachholz (1897–1957)*, [w:] A. Szmyt, P. Sarnecki, R. Mojak (red.), *Konstytucjonaliści Polscy 1918–2011. Sylwetki uczonych*, Warszawa 2012, s. 378–379.

Warto wyeksponować, że analogicznie jak Prof. zw. dr hab. Małgorzata Stahl jest Profesorem Szczęśny Wachholz autorem szeregu opracowań z zakresu prawa samorządowego⁴. W jego ujęciu: „Z prawnego punktu widzenia przedstawia się samorząd, jako zdecentralizowana administracja państwowa, wykonywana przez organy lokalne, hierarchicznie innym niepodległe i samodzielne w granicach ustawy”⁵.

Ponadto wyrażane przez Prof. Sz. Wachholza poglądy doktrynalne są często aktualne do dnia dzisiejszego. Jak chociażby ten zawarty w poniższym fragmencie: „Bolączką administracji szczególnego rodzaju, która nie jest bynajmniej bolączką wyłącznie polskiej administracji państwowej (rządowej i samorządowej) są zjawiska w administracji, wskazujące na to, że aparat administracyjny wzgl[ędnie] nie pamięta o tym, że władza istnieje w grupie społecznej, aby kierowała przejawami życia zbiorowości pod kątem widzenia interesu zbiorowego; że zatem w dalszej konsekwencji władza istnieje dla życia, a nie odwrotnie, czyli mówiąc potocznie urzędnik istnieje dla obywatela, a nie obywatel dla urzędnika. Owe zjawiska, które kulminują w apoteozie władzy, bez względu na interes zbiorowy społeczeństwa administrowanego, które uzależniają obywatela od urzędnika, czyniąc z obywatela często nie osobę administrowaną, ale przedmiot, rzecz, zależną od takiego, czy innego – «humoru» – urzędnika, noszą w ujęciu sumarycznym nazwę biurokratyzmu”⁶.

2.2. Zmiana imion i zamiana kolejności pisowni imion przez Wilhelma Marię Feliksa Wachholza

W biogramach poświęconych Profesorowi Szczęśnemu Wachholzowi nie znajdujemy żadnych informacji o motywach odstąpienia od posługiwania się imieniem „Wilhelm” i zastąpienia go imionami „Szczęśny Wilhelm”, a później wyłącznie imieniem „Szczęśny”.

⁴ Sz. Wachholz, *Instytucja samorządu we Francji (Historia i system)*, Instytut Administracyjno-Gospodarczy, Kraków 1934; Sz. Wachholz, *Geneza i rozwój Związku Szwajcarskiego*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne”, Kraków 1936 i in.

⁵ Sz. Wachholz, *Zasady reorganizacji ustroju administracji Rzeczypospolitej Polskiej*, Dziennik Rozporządzeń stoł. Król. Miasta Krakowa, nr 3, Kraków, dnia 31 marca 1930 r., rocznik LI, s. 115.

⁶ Sz. Wachholz, *Zagadnienie polskiej rzeczywistości administracyjnej*, Znak: Organ Związku Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej, wrzesień–październik 1936, r. X, nr 9–10/XCVII/XCVIII, s. 7. Cytat pochodzi z egzemplarza, w którym zostały naniesione poprawki przez Profesora Sz. Wachholza, gdyż w trakcie procesu wydawniczego szkoda została niewłaściwie złożony.

Na przyczyny takich modyfikacji zwrócił uwagę w latach 80-tych XX w. Prof. zw. dr hab. Janusz Homplewicz, ur. 27 kwietnia 1931 r. w Przemyślu, zm. 7 listopada 2006 r. w Rzeszowie⁷ – uczeń Profesora Szczęsnego Wachholza. Zgodnie z ustnym przekazem Profesora Janusza Homplewicza, Profesor Szczęsny Wachholz odstąpił od imienia „Wilhelm” na rzecz imienia „Szczęsny” celem podkreślenia swojego umiłowania Polski i przynależności do narodowości polskiej⁸.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że Prof. zw. dr hab. Janusz Homplewicz jako pierwszy wśród reprezentantów nauki prawa administracyjnego dostrzegł znaczenie aksjologii w obrębie prawa administracyjnego. Jego badania w obrębie prawa szkolnego⁹ doprowadziły go do bardzo wartościowych ustaleń w zakresie norm etycznych w obrębie etyki pedagogicznej¹⁰. Jest zatem prekursorem w zakresie pogłębionych badań aksjologicznych prowadzonych przez polskich reprezentantów nauki prawa administracyjnego.

2.3. Zainteresowania okultyzmem Szczęsnego Wachholza

Profesor Janusz Homplewicz relacjonował również, że Profesor Szczęsny Wachholz wykazywał szerokie zainteresowania, m.in. interesował się okultyzmem. Według tego przekazu dysponował własną biblioteką okultystyczną. Książki z tej dziedziny znajdowały się w szafie bibliotecznej w mieszkaniu Państwa Wachholzów. Żona Profesora Szczęsnego Wachholza – jak mówił Profesor Janusz Homplewicz – „bała się tych zbiorów”, a po śmierci męża na jej życzenie zbiór okultystyczny został zlikwidowany¹¹.

2.4. Szczęsny Wachholz jako „Tomasz Strażyc”

Fakt działalności literackiej Szczęsnego Wachholza występującego pod pseudonimem „Tomasz Strażyc” nie został dotychczas w ogóle odnotowany w historiografii nauki polskiej.

I znów o tej okoliczności z życia Profesora Szczęsnego Wachholza dowiadujemy się od Profesora Janusza Homplewicza, który osobiście kulty-

⁷ P. M. Żukowski, *Homplewicz Janusz Marian* [Biogram], [w:] P. M. Żukowski, *op. cit.*, s. 185–186.

⁸ Z rozmowy Profesora Janusza Homplewicza z Piotrem Doboszem przeprowadzonej w 1984 r. w Uniwersytecie Jagiellońskim.

⁹ J. Homplewicz, *Zarządzanie oświatowe*, Warszawa 1982; J. Homplewicz, *Polskie prawo szkolne*, Warszawa 1984.

¹⁰ J. Homplewicz, *Etyka pedagogiczna*, Rzeszów 1996.

¹¹ Z rozmowy z Piotrem Doboszem przeprowadzonej w 1984 r.

wując wiedzę o historii Katedry Prawa Administracyjnego Uniwersytetu Jagiellońskiego, był zarazem skłonny do dzielenia się nią z innymi osobami. W liście napisanym „w Rzeszowie nad Wisłokiem” i datowanym na dzień 18 listopada 2001 r. Profesor Janusz Homplewicz pisał m.in.: „[...] Ale ja mam wobec Pana inny «niewypowiedziany grzech». Oto staram się to naprawić...

Kiedyś byłem bardzo blisko profesora Wachholza, mówił: «musicie Panowie wysłuchać – tzn. Józek¹² i ja – bo nie mam syna, więc Wam muszę przekazać wszystko co myślę i co doświadczyłem». I mówił ... W tych ramach wręczył nam kiedyś po egzemplarzu swej ukrytej autobiografii, którą pisał w latach wojny i pod pseudonimem «Tomasz Strażyc» – to niby takie polskie tłumaczenie tego niemieckiego «Wachholz». Z podtekstem ukrytym to autobiografia, pisarsko pisana zupełnie prosto, zwyczajnie, ale konteksty znaczeniowe i symboliczne są ogromne. Ten egzemplarz od Niego – z odręczną dedykacją /takie miał pismo/ – posyłam Panu: proszę przyjąć. Jestem przekonany, że Profesor jest w tej chwili wielce zadowolony – bo egzemplarz ten wraca w ten sposób do Krakowa i do rąk które też kochają Kraków. Byłby Pan Jego dzieckiem, może bardziej niż my. W jakimś sensie Pan sam jest już częścią Krakowa. Ostatnią swą książkę: «Rzeczpospolita Krakowska» prof. Wachholz taką dedykacją zaopatrzył: «Miastu swemu ukochanemu poświęcam»./ Zatem proszę przyjąć Jego rzecz: «człowiek gwiazd». [...]”¹³.

153

Ofiarowany egzemplarz książki (oprawiony przez Darczyńcę w zabezpieczającą okładkę papierową) został napisany pod pseudonimem „Tomasz Strażyc” i zatytułowany *Człowiek gwiazd*. Powyższa książka wydana została w Krakowie w roku 1947 przez Spółdzielnię Księgarską „Czytelnik” (ss. 232). Autor książkę tę pisał w Krakowie, w okresie: lipiec–listopad 1941 r. (s. 230). Zawarł w niej dedykację: „Matce mojej poświęcam” (s. 5). Warto zauważyć, że oboje rodzice Szczęsnego Wachholza zmarli w roku następnym. Józefa Wanda Wachholz, z domu Malecka, zmarła w dniu 19 września 1942 r., a Leon Wachholz dnia 1 grudnia tego samego roku¹⁴. Artystyczną okładkę książki zaprojektował Mieczysław Oracki-Serwin (1912–1977¹⁵)¹⁶.

¹² Mowa o Profesorze zw. dr. hab. Józefie Filipku, drugim z uczniów Profesora Szczęsnego Wachholza.

¹³ Strona druga listu J. Homplewicza z dnia 18 listopada 2001 r. adresowanego do Piotra Dobosza.

¹⁴ P. M. Żukowski, *Wachholz Wilhelm Maria Feliks (Szczęsny Wilhelm)...*, s. 555.

¹⁵ Niektóre źródła podają datę: „1978”. Zob. <https://desa.pl/pl/authors/1211/mieczyslaw-serwin-oracki> [dostęp 29.07.2016].

¹⁶ Baza Artystów Agra-Art.: Mieczysław Serwin-Oracki, ur. w 1912 r. Bochni – zm. w 1977 r. w Katowicach. Był synem malarza Bogusława Serwina. Jest uczniem Wł. Jaroc-

Ofiarowany wolumen zawiera odręczną dedykację napisaną piórem (atrament w części wyblakły): „Z prośbą o przyjęcie Autor”.

W innym znanym autorowi tego artykułu egzemplarzu *Człowieka gwiazd* widnieje odręczna dedykacja „Kol. Julianowi Natankowi¹⁷ z przypomnieniem lat 1939–1944 Tomasz Strażyc”. Dedykacja ta została napisana także piórem i charakterem pisma świadczącym o tym, że jest autorstwa Szczęsnego Wachholza.

Odnosząc się do okresu okupacji Polski przez Niemcy hitlerowskie, podnieść należy walory etyczne Profesora Szczęsnego Wachholza, który z narażeniem życia uczestniczył w tajnym uniwersyteckim nauczaniu w latach 1942–1945¹⁸.

Dla porównania charakteru pisma Szczęsnego Wachholza i zarazem Tomasza Stróżyca przywołać można także dedykację ze wspomnianej już książki *Rzeczpospolita Krakowska*, która ukazała się przed jego śmiercią. Tym samym charakterem pisma atramentem napisane zostało: „Z prośbą o przyjęcie 18.6.57 Wachholz”. Książka ta jest w jakimś stopniu efektem „nieodnajdywania się” przez Profesora Szczęsnego Wachholza w nowych, socjalistycznych polskich realiach. Prof. zw. dr hab. Paweł Sarnecki przywołuje poufną charakterystykę Wydziału Kadr UJ z 28 października 1951 r., w której stwierdzono m.in.: „[...] w swej pracy dydaktycznej pozostał nadal uczonym burżuazyjnym [...] a szczególnie nie rozumie zasad nauki marksistowskiej [...]”¹⁹.

W powyższym artykule nie zostaje dokonana analiza dzieła literackiego *Człowiek gwiazd*. Odbiór treści ma zawsze charakter indywidualny. Pozostawić ją należy czytelnikowi. Świadomość, że napisał ją Szczęsny Wachholz oraz znajomość jego życia stawia ten odbiór w zupełnie innych kontekstach.

kiego, W. Weissa i F. Pautscha w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Dyplom uzyskał w 1937 r. Znany jest przede wszystkim jako pejzażysta. Malował jednak także martwe natury z kwiatami oraz portrety i akty. Swoje obrazy pokazywał na wystawach, m.in. w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie, gdzie na „Salonie 1938” zdobył brązowy medal za obraz pt.: „Śpiąca”. W 1939 r. uczestniczył w wystawie zbiorowej Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie. Artysta mieszkał w Bochni przy ul. Orackiej i to od nazwy tej ulicy wywiódł swój artystyczny przydomek „Oracki”. Zob.: <http://www.agraart.pl/nowe/artists/serwin-oracki-mieczyslaw---agra-art-aukcje-obrazy-antyki.html> [dostęp 29.07.2016].

¹⁷ Odczytanie tego nazwiska bez znajomości charakteru pisma Szczęsnego Wachholza nie jest oczywiste.

¹⁸ P. M. Zukowski, *Wachholz Wilhelm Maria Feliks (Szczęsny Wilhelm)...*, s. 556.

¹⁹ P. Sarnecki, *op. cit.*, s. 379.

2.5. Niedokończone dzieło Szczęsnego Wachholza: Adolf Merkl „Allgemeines Verwaltungsrecht“, Wien 1927 [Omówienie], rozdział XVIII Systemy organizacji administracyjnej, maszynopis, bez miejsca i roku [Kraków, prawdopodobnie przed 1952]

Profesor Szczęsny Wachholz pozostawił po sobie także maszynopis zatytułowany Adolf Merkl „Allgemeines Verwaltungsrecht“, Wien 1927 [Omówienie], rozdział XVIII Systemy organizacji administracyjnej, maszynopis, bez miejsca i roku [Kraków, prawdopodobnie przed 1952]. Nie jest wiadome, czy opracowanie to miało zostać wydane drukiem i w jakim wydawnictwie. Pamiętać należy, że w ówczesnych realiach ustrojowych i politycznych wydanie takiej publikacji było po prostu niemożliwe do zrealizowania. Pomimo upływu lat materiały te – jak się wydaje – zasługują na ich wydanie także i dzisiaj. Kwestia ta jest zatem otwarta i jest wielce prawdopodobne, że w nieodległej przyszłości maszynopis zostanie wydany drukiem.

Zamiast zakończenia

155

Zarysowany przyczynek do dziejów nauki polskiej jest inspirowany Jubileuszem Czcigodnej Profesor Małgorzaty Stahl. Jubilatka jest osobą, która przez wszystkie lata swojej działalności naukowej uczestniczyła czynnie i z dużym zaangażowaniem w życiu naukowym, wnosząc trudny do przecenienia wkład w rozwój polskiej nauki prawa administracyjnego i inspirując innych do wartościowych badań naukowych.

Profesor Małgorzata Stahl w pełnym zakresie i najwyższym stopniu wypełnia znamiona człowieczeństwa tak pięknie opisanego w poezji Profesora Janusza Homplewicza:

Dach rozumu i woli człowieka musi
być silny krokwiemi serca, by ochro-
nić cały dom życia przed wszelką
burzą zła i niebezpieczeństw. To
serce musi także ogrzać każdą dachów-
kę dnia codziennego by nie pękła
pod naporem bijącego w dom wichru²⁰.

²⁰ Tak w liście do J. Homplewicza z dnia 18 listopada 2001 r. adresowanego do Piotra Dobosza (motto, s. 1).